

**RAȚIONAMENT ȘI SCEPTICISM PROFESIONAL CONTABIL ÎN ERA
INTELIGENȚEI ARTIFICIALE**

**PROFESSIONAL ACCOUNTING JUDGMENT AND SKEPTICISM IN THE AGE OF
ARTIFICIAL INTELLIGENCE**

Liliana LAZARI

Academia de Studii Economice din Moldova

E-mail: liliana.lazari@ase.md

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8310-2341>

Abstract. This research explores the application of professional accounting reasoning and skepticism in the context of the accelerated integration of artificial intelligence (AI) in accounting and auditing practices. As AI takes on repetitive tasks and improves data analysis, the role of accountants and auditors is transforming, with an increasing emphasis on human judgment, ethics, and a critical attitude essential to the credibility of financial information. The main purpose of the study is to analyze how AI influences the exercise of professional reasoning and skepticism, identifying both opportunities for reinforcement and risks of diminishing these qualities. The research aims to understand how the accounting profession maintains its discernment in an algorithm-assisted environment. The methodology adopted is a fundamental, theoretical one, combining a conceptual and bibliographic analysis on professional reasoning, professional skepticism and AI in accounting and auditing. This approach allows a holistic understanding of the interaction of information technology in the exercise of the activities of the accounting and auditing profession. The results of the research show that AI can free up human resources for more complex tasks, requiring superior professional reasoning and applied skepticism in interpreting data and validating the information generated by algorithms. However, there is also the risk of over-reliance on AI, which could diminish the ability to critically analyze and challenge evidence. The scientific contribution of the paper consists in providing a nuanced perspective on the evolution of the essential skills of the accountant in the digital age, contributing to the discussion about the future of the profession. The practical implications are aimed at developing accounting education programs that emphasize critical thinking and ethics, as well as guiding professionals in the responsible integration of AI to reinforce, and not undermine, professional reasoning and skepticism.

Keywords: professional judgment, professional skepticism, artificial intelligence, accounting.

JEL Classifications: M40

Introducere

În era definită de transformări digitale rapide și de ascensiunea inteligenței artificiale (IA), profesia contabilă și de audit se află la o răscruce. Automatizarea sarcinilor repetitive, analiza predictivă a datelor și capacitatea inteligenței artificiale de a procesa volume mari de date și informații redefinesc fundamental rolul contabilului și auditorului, mutând accentul de la procesarea tranzacțiilor la interpretare, analiză strategică și consultanță. În acest peisaj dinamic, două concepte ale inteligenței umane rămân esențiale și, paradoxal, capătă o importanță sporită: raționamentul profesional și scepticismul profesional în cadrul profesiei contabile. Acestea nu sunt doar două trăsături inerente ale expertizei umane, ci și ancore de credibilitate și fiabilitate într-un mediu în care algoritmi și mașinile devin tot mai prezente în procesele de activități contabile și de audit.

Deși inteligența artificială oferă oportunități considerabile pentru creșterea eficienței și acurateții informațiilor, integrarea sa ridică și noi întrebări cu privire la delegarea deciziilor, transparența algoritmilor și riscul de bias. Capacitatea sistemelor IA de a învăța și de a evolua rapid impune profesioniștilor contabili o regândire a modului în care își exercită discernământul și își mențin o atitudine critică. Provocarea majoră este de a naviga prin această simbioză om-mașină, maximizând beneficiile IA fără a compromite judecata etică, integritatea și responsabilitatea care definesc esența profesiei contabile.

Prezenta cercetare își propune să exploreze interacțiunea dintre raționamentul și scepticismul profesional contabil în contextul integrării inteligenței artificiale în practicile contabile și de audit. Obiectivul central este de a identifica modul în care aceste calități umane sunt redefinite, consolidate sau, dimpotrivă, diminuate de adoptarea tehnologiilor IA. Prin înțelegerea acestei dinamici, lucrarea va contribui la dezvoltarea unor strategii de adaptare a educației și practicii contabile, asigurând că profesioniștii viitorului pot valorifica pe deplin potențialul IA, menținând în același timp standardele înalte de integritate și expertiză.

Studiul își propune să ofere un punct de plecare în analiza complexității influenței inteligenței artificiale asupra valorilor și aptitudinilor profesiei contabile determinate de raționamentul profesional și scepticismul profesional. Obiectivele cercetării rezidă în: examinarea conceptelor de raționament profesional și scepticism profesional pentru profesia contabilă; influența inteligenței artificiale asupra raționamentului și scepticismului profesional.

Metodologia adoptată este una fundamentală, teoretică, combinând o analiză conceptuală și bibliografică privind raționamentul profesional, scepticismul profesional și IA în contabilitate și audit. Această abordare permite o înțelegere holistică a interacțiunii tehnologiei informaționale în exercitarea activităților profesiei contabile și de audit.

Conținut de bază

Conform IES 4 (Standardului Internațional de Educație), organismele membre IFAC trebuie să furnizeze, prin intermediul programelor de educației profesionale contabilă, un cadru al valorilor, eticii și atitudinilor profesionale, astfel încât candidații la titlul de profesionist contabil:

- să își exercite *scepticismul profesional și raționamentul profesional* și
- să acționeze într-o manieră etică și în interesul public.

Deci, pentru exercitarea profesiei contabile la temelia educației profesionale sunt plasate scepticismul profesional și raționamentul profesional, iar ca mod de desfășurare a activităților să se bazeze pe acțiuni etice și să activeze în interes public.

În prima parte a cercetării se vor examina conceptele de bază ale studiului, și anume raționament profesional contabil și scepticism profesional. Conform reglementărilor internaționale pe domeniul educației contabile și Codului etic internațional pentru profesioniștii contabili, prin glosarul de termeni se prezintă următoarea definire prezentată în figura 1:

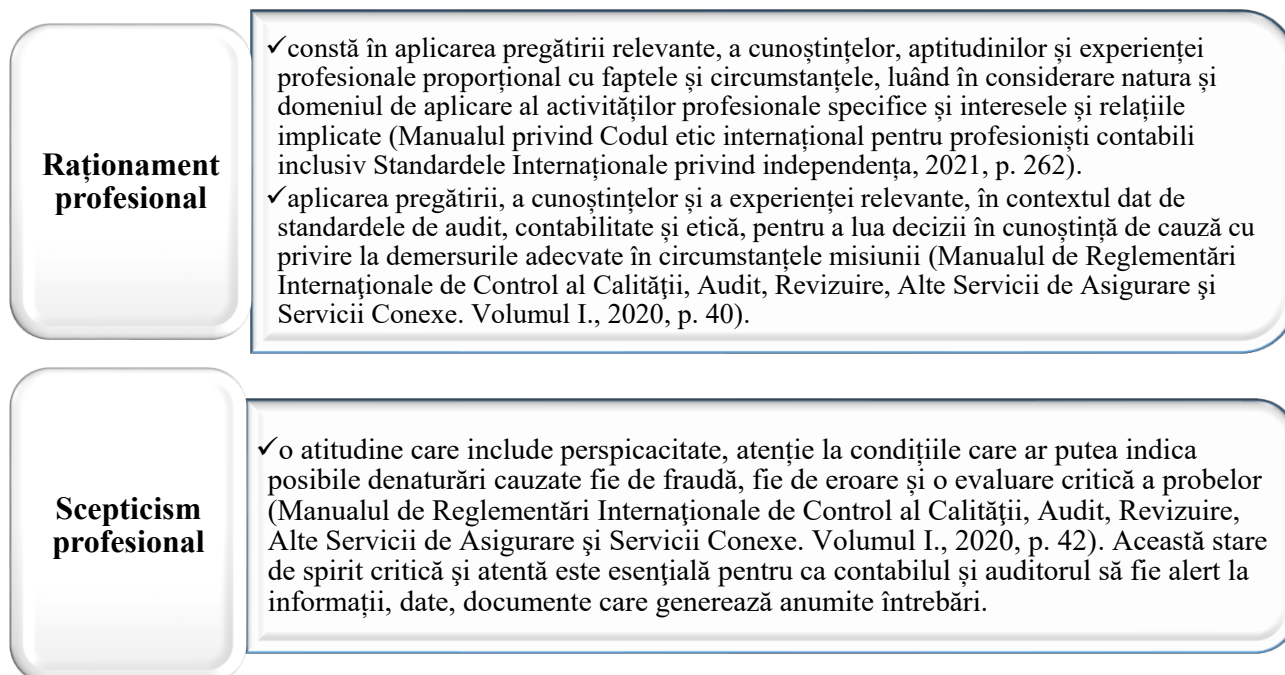

Figura 1. Conceptele de raționament profesional și scepticism profesional în domeniul contabil

Sursa: elaborat de autor în baza Manualului privind Codul etic internațional pentru profesioniști contabili inclusiv Standardele Internaționale privind independența și Manualului de Reglementări Internaționale de Control al Calității, Audit, Revizuire, Alte Servicii de Asigurare și Servicii Conexe.

După cum se prezintă, pentru definirea raționamentului profesional Codul etic internațional pentru profesioniști contabili prezintă o definiție generală, iar reglementările Internaționale de Control al Calității, Audit, Revizuire, Alte Servicii de Asigurare și Servicii Conexe prezintă o definiție pentru aplicarea în circumstanțele misiunii desfășurate.

La rândul său, serviciile de contabilitate și contabilitate primară de rutină sau de natură mecanică necesită un raționament profesional redus sau nu necesită raționament profesional. Câteva exemple de astfel de servicii se prezintă în figura 2 și cuprind (Manualul privind Codul etic internațional pentru profesioniști contabili inclusiv Standardele Internaționale privind independența, 2021):

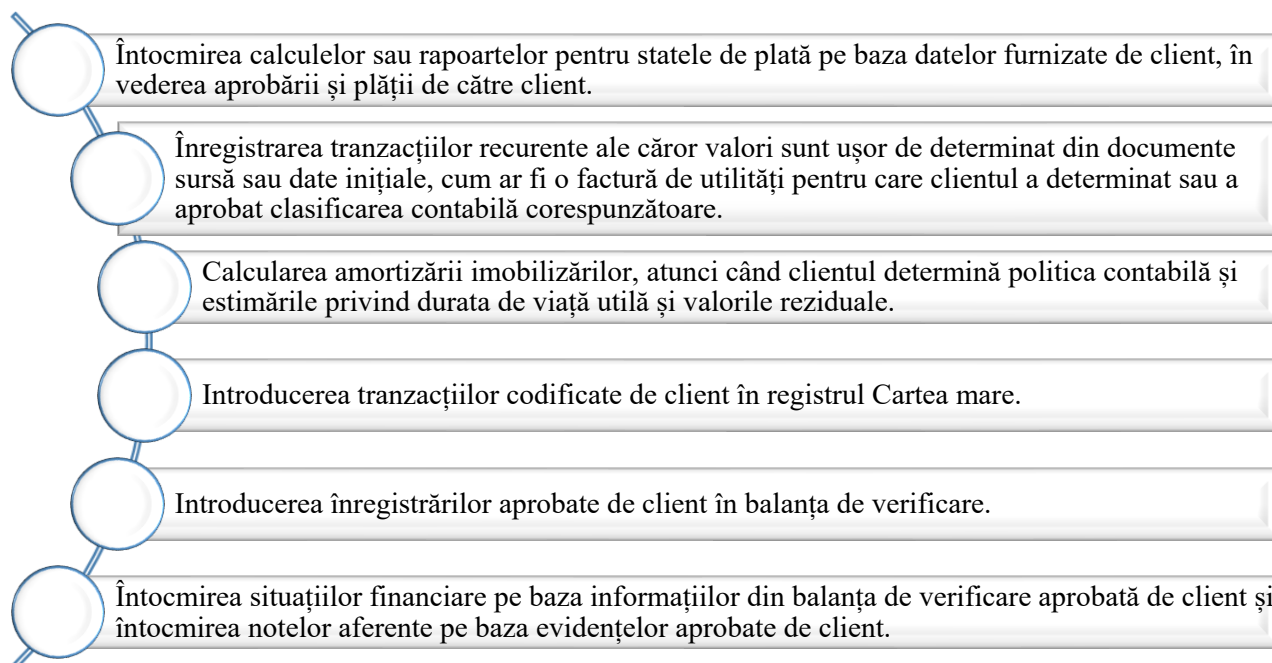

Figura 2. Servicii de contabilitate ce necesită un raționament profesional redus

Sursa: în baza Manualului privind Codul etic internațional pentru profesioniști contabili, 2021

Conform prevederilor Manualului privind Codul etic internațional pentru profesioniștii contabili, serviciile de contabilitate primară de rutină sau de natură mecanică implică informații, date sau materiale în legătură cu care clientul *a formulat orice raționamente sau a luat decizii* care ar putea fi necesare și necesită un raționament redus sau nu necesită raționament profesional.

În baza celor examinate, raționamentul profesional se referă atât pentru exercitarea activităților contabile cât și de audit, iar dacă ne referim la scepticismul profesional referințele sunt în mare parte pentru activitățile de audit.

Apariția inteligenței artificiale aduce noi dimensiuni în ceea ce privește aceste concepte fundamentale caracteristice profesiei contabile și de audit. Subiectul de cercetare îl constituie cum sunt afectate raționamentul profesional și scepticismul profesional al profesiei contabile și de audit pe măsura intensificării aplicării inteligenței artificiale în activitățile profesiei, și se prezintă în figura 3:

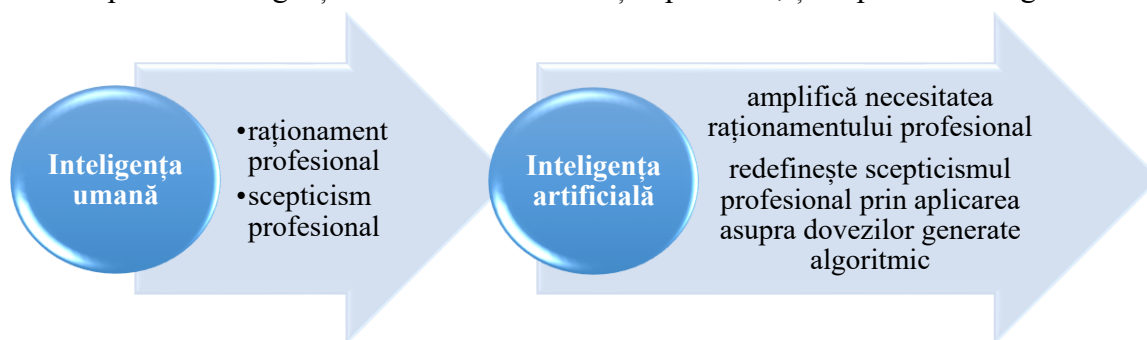

Figura 3. Interacțiunea raționamentului profesional și scepticismului profesional cu inteligența artificială

Sursa: elaborat de autor

Inteligența Artificială este capacitatea unei mașini de a demonstra capacități asemănătoare oamenilor, cum ar fi raționamentul, învățarea, planificarea și creativitatea. Inteligența artificială este considerată esențială pentru transformarea digitală a societății și a devenit o prioritate a Uniunii Europene (UE) (EU AI Act: first regulation on artificial intelligence, 2020).

Integrarea inteligenței profesionale (IA) în domeniul profesiei contabile și de audit a generat în aceeași măsură atât un interes deosebit cu privire la posibilitatea realizării sarcinilor repetitive, de prelucrare a datelor în cantități mari cât și dezbateri semnificative privind corectitudinea rezultatelor, comiterea de erori și nu în ultimul rând dacă majoritatea activităților profesionale pot fi preluate de IA. Cert este faptul că IA, cu capacitatea sa de a procesa rapid și precis un volum mare de date, oferă beneficii semnificative profesiei. Cu toate acestea, IA are și limite în ceea ce privește anumite aspecte, precum înțelegerea etică, intuiția și conștientizarea contextuală, generând provocări semnificative, în special în ceea ce privește raționamentul profesional și scepticismul profesional (Deliu, 2024).

În timp ce IA a demonstrat o relație de conexiune cu scepticismul și raționamentul profesional, îmbunătățind detectarea erorilor de date, există preocupări cu privire la posibilele limite ale IA în cazul judecăților complexe care necesită scepticism profesional (Deliu, 2024). Întrebarea care rămâne astăzi pentru cei din domeniul profesiei contabile și de audit este dacă IA poate reproduce raționamentul profesional și scepticismul profesional specific profesiei contabile și de audit, și dacă într-un viitor aceste activități vor putea fi preluate pe deplin de IA. Cel mai mare impact al inteligenței artificiale nu va veni, prin urmare, din înlocuirea locurilor de muncă cu noi tehnologii, ci din schimbarea a ceea ce face profesia contabilă (Lazari L., Grigoroș L., Bajan M., Grabarovschi L., 2023, p. 22). Cu toate acestea, pe măsură ce metamorfoza digitală a profesiei contabile și de audit se desfășoară, principiile raționamentului profesional și scepticismului rămân mai relevante ca niciodată (Deliu, 2024).

Domeniile de competență aferente valorilor, eticii și atitudinilor profesionale aferente profesiei contabile și de audit sunt bazate pe: scepticism profesional și raționament profesional; principii de etică și angajamentul față de interesul public – de ce trebuie să se ghideze cei ce exercită activități profesionale (Lazari L., Grigoroș L., Bajan M., 2022). Aceste trăsături formează identitatea de bază a profesiei contabile și de audit, fundamentând rolul critic în exercitarea profesiei.

În concluzie, inteligența artificială are potențialul de a îmbunătăți semnificativ calitatea și eficiența profesiei contabile și de audit prin amplificarea și automatizarea activităților și proceselor. Preluând sarcinile de rutină, IA permite contabililor și auditorilor să acorde mai mult timp activităților care necesită raționament profesional și scepticism profesional. Această schimbare de desfășurare a activităților profesionale permite contabililor și auditorilor să se concentreze pe activități strategice care necesită perspicacitatea umană, așa cum prevede conceptul de scepticism profesional examinat. La fel judecățile, concluziile și deciziile prezentate de profesia contabilă și de audit se pot baza pe instrumentele IA, și nu pot prelua concluziile furnizate de IA, deoarece este necesar de aplicat raționamentul profesional. Pe măsură ce tehnologia continuă să evolueze, IA va avea un rol din ce în ce mai accentuat în profesia contabilă și de audit și cu siguranță va modifica profesia în viitor. Implicațiile practice vizează dezvoltarea programelor de educație contabilă care să accentueze gândirea critică și etica, precum și ghidarea profesioniștilor în integrarea responsabilă a IA pentru a consolida, și nu a submina, raționamentul și scepticismul profesional.

Concluzii

Raționamentul profesional și scepticismul profesional pentru profesia contabilă reprezintă caracteristici ale inteligenței umane, iar odată cu dezvoltarea inteligenței artificiale apare dilema în ce măsură caracteristicile inteligenței umane pot fi realizate și preluate de inteligența artificială dar păstrând valorile și aptitudinile profesionale. În acest context se poate afirma că inteligența artificială poate fi integrată în profesia contabilă și de audit prin asigurarea că această sprijină profesia și nu subminează raționamentul profesional și scepticismul profesional.

IA ca instrument de amplificare, nu de înlocuire a raționamentului profesional: s-a constatat că inteligența artificială, prin automatizarea sarcinilor repetitive și capacitatea sa de a procesa volume masive de date, nu înlocuiește, ci mai degrabă amplifică necesitatea raționamentului profesional. Profesioniștii contabili sunt acum eliberați de sarcinile de rutină, permițându-le să se concentreze pe

activități de valoare adăugată superioară, cum ar fi interpretarea contextului complex, analiza riscurilor subtile și formularea deciziilor strategice. Aceasta necesită un nivel sporit de gândire critică și judecată contextuală.

Scepticismul profesional necesită o adaptare la o nouă paradigmă de dovezi: rolul scepticismului profesional este fundamental redefinit, dacă anterior, scepticismul se concentra predominant pe validarea dovezilor generate manual sau semi-manual, în era IA, scepticismul trebuie aplicat și asupra dovezilor generate algoritmic. Acest lucru implică o atitudine critică față de sursa datelor, logica algoritmilor utilizați, potențialul de bias al IA și interpretarea rezultatelor automate. Profesioniștii trebuie să înțeleagă limitările IA și să își mențină capacitatea de a contesta ipoteze chiar și atunci când acestea sunt validate de sisteme tehnologice avansate.

Putem menționa că există riscuri semnificative legate de o dependență excesivă de sistemele IA, care ar putea duce la o „atrofiere” a abilităților de raționament și scepticism profesional. De asemenea, biasul inerent în datele de antrenament ale IA sau în algoritmi înșiși reprezintă o amenințare la adresa obiectivității și integrității informațiilor financiare. Contabilul și auditorul trebuie să acționeze ca un „filtru uman” esențial pentru identificarea și corectarea acestor distorsiuni.

Necesitatea unei noi educații contabile și a dezvoltării profesionale continue: transformările aduse de IA impun o regândire urgentă a programelor de educație contabilă și audit. Este crucial să se pună un accent mai mare pe dezvoltarea competențelor analitice avansate, pe înțelegerea funcționării IA și a eticii asociate, precum și pe cultivarea activă a raționamentului și scepticismului profesional prin studii de caz complexe și simulări. Dezvoltarea profesională continuă trebuie să includă module dedicate integrării responsabile a IA.

Cert este faptul că în timp ce profesia contabilă și de audit aplică evoluțiile tehnologice, este necesar să utilizeze IA cu menținerea raționamentului profesional, scepticismului profesional și standardelor etice generate de inteligența umană profesională.

În concluzie, era inteligenței artificiale nu diminuează, ci subliniază importanța raționamentului și scepticismului profesional contabil, transformându-le în competențe de bază, indispensabile. Viitorul profesiei aparține contabililor și auditorilor capabili să colaboreze eficient cu IA, valorificându-i potențialul pentru eficiență și acuratețe, dar menținând în permanență o atitudine critică, judecată etică și discernământ uman pentru a asigura calitatea și credibilitatea raportării financiare într-o lume digitală.

Referințe:

- Deliu, Delia. (2024). Raționamentul și scepticismul profesional în contextul interacțiunii dintre Inteligența Artificială și inteligența umană. *Revista Audit Financiar*, Volum: 22, nr. 4 (176)/2024, Editura: CAFR pp. 612-630. ISSN 1844-8801. Disponibil: https://revista.cafr.ro/RevistaDetalii_RO?Cod=1113
- Deliu, D. (2024). Sustaining the Sustainable Sustainability: Leveraging Digitalization and Emerging Technologies by the Auditor in Providing Assurance on Sustainability Reporting. *Audit Financiar*, 22 (174), 301-319. Disponibil: <https://revista.cafr.ro/ArticolRO?CodArticol=9766>
- EU AI Act: first regulation on artificial intelligence. (2023) Published: 08-06-2023. Disponibil: <https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20230601STO93804/eu-ai-act-first-regulation-on-artificial-intelligence>
- Standardul Internațional de Educație 4, Dezvoltarea profesională inițială – valori, etică și atitudini profesionale (revizuit). Disponibil: https://ceccar.ro/ro/wp-content/uploads/2020/01/IES-4Professional-Values-Ethics-and-Attitudes-Revised-September-2019-RO_OLD.pdf
- Lazari, L., Grigori, L., Bajan, M. (2022). Profesia contabilă: principii de etică și angajamentul față de interesul public. În: *International Scientific Conference on Accounting - ISCA 2022*, Chisinau, 2022, pp. 8-17, 0,64 c.a. ISBN 978-9975-155-92-2 (PDF) DOI: 10.5281/zenodo.7059302. Disponibil: https://caae.ase.md/files/conferinte/isca/ISCA2022_CZU_DOI.pdf
- Lazari, L., Grigori, L., Bajan, M., Grabarovschi, L. (2023). Provocările contabilității: economia circulară și inteligența artificială. În: *International Scientific Conference on Accounting - ISCA 2023*, Chisinau, 2023, p. 18-25. ISBN 978-9975-155-92-2 (PDF). DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.8227307> Disponibil: https://caae.ase.md/files/conferinte/isca/Culegere_ISCA_2023.pdf

INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE ON ACCOUNTING, ISCA 2025
April 4-5, 2025, Chisinau, Republic of Moldova, Collection of Scientific Articles

Manualul privind Codul etic internațional pentru profesioniștii contabili inclusiv Standardele Internaționale privind independența. Ediția 2021. Disponibil: https://ceccar.ro/ro/wp-content/uploads/2024/01/2023-IESBA-Handbook_English-RO.pdf

Manualul de Reglementări Internaționale de Control al Calității, Audit, Revizuire, Alte Servicii de Asigurare și Servicii Conexe. Ediția 2020. Volumul I. Disponibil: <https://www.iaasb.org/publications/manualul-de-reglementari-internationale-de-control-al-calitatii-audit-revizuire-alte-servicii-de>